

یکشنبه های هفت دست

کیانا گلدوزان

ترمه

۱۴۰۱/۱۰/۹

برگرفته از پایان نامه با عنوان: طراحی نقش مایه های پارچه برای آرایه های مجموعه نیکودل با بررسی ترمه های موزه مقدم

کیانا گلدوزان. شهریور ۱۳۹۸

قدمت بافت شال ترمه در ایران

منابع استناد: ترمه های به جا مانده، پیچیدگی تکنیک بافت، مستنداتى مانند سفرنامه ها

شال به معنی پارچه ایست که از پشم یا کرک بافته می شود (دهخدا، ذیل شال) و ترمه شال نفیسی است که دارای رنگ های متعدد و گل و بوته است (دهخدا، ذیل ترمه).

بر اساس شواهد تاریخی پشم گوسفندان از شروع دوره ی نوسنگی (۱۲۰۰۰ سال قبل) در بافت پارچه مورد استفاده قرار گرفته است. پشم گوسفند قدیمی ترین الیافی است که در بافندگی ایران به کار رفته است. اهلی کردن گوسفند احتمالاً در فلات ایران و در دوره ی نوسنگی آغاز شده است (وولف، ۱۳۷۲، ص ۱۵۹).

بافت شال به عنوان پارچه ای ساده یا منقوش که از پشم بافته می شود به طور قطع از دوره ایلخانی (قرن هشتم ه ق) تا پایان دوره قاجار تداوم یافته است (روحفر، ۱۳۹۱، ص ۱۹). شاید قدیمی ترین سفرنامه ای که به طور ضمنی به شال و نساجی کرمان اشاره داشته، سفرنامه مارکوپولو باشد. مارکوپولو سیاح ونیزی عصر ایلخانی که مشاهدات خود را در طول سفرش به چین (۱۲۷۰ تا ۱۲۹۲ معادل اواخر قرن ۱۳ میلادی) در قالب سفرنامه ای نگارش کرده است، زمان عبور از کرمان در سفرنامه خود در باب مصنوعات کرمان می نویسد: "دختران و زنان کرمانی پارچه های ابریشمی و با ظرافت بسیار در هر رنگ به اشکال حیوانات و پرندگان و سایر نقوش می بافند..." (۱۲۶۰ میلادی) (مارکوپولو، ۱۳۶۳، ص ۴۵).

قدمت بافت شال ترمه در کشمیر

با توجه به سردسیر بودن ناحیه ی کشمیر و طبق مستندات و متون بودایی، شال به عنوان پارچه ای ساده و پشیمی که به عنوان بخشی از لباس روی شانه ها قرار می گرفته از قرن ۱۱ میلادی در سرزمین های اطراف کشمیر مورد استفاده قرار می گرفته است (شاه کشمیری و عطایی، ۱۳۸۷، ص ۳۹۹).

شال های طرح دار کشمیری در طول حکم روایی ۴ حکومت خارجی مختلف از جمله مغول ها (۱۵۸۶ تا ۱۷۵۳ میلادی)، افغان ها (۱۷۵۳ تا ۱۸۱۹ میلادی)، سیک ها (۱۸۱۹ تا ۱۸۴۶) و دوگرا ها (۱۸۴۶ تا ۱۸۷۷ میلادی) طی ۳۰۰ سال با تاثیر پذیری از فرهنگ حاکم تکامل یافتند. حکومت مغول تاثیر بسزایی در شکل گیری پارچه های شال کشمیری داشته است. اولین نمونه پارچه های موجود از این دوران متعلق به اوایل قرن ۱۷ میلادی می باشد اما با توجه به تکنیک بافت پیچیده ی این پارچه ها تخمین زده می شود که بافت شال های طرح دار کشمیری حداقل از اواخر قرن ۱۶ میلادی آغاز شده باشد. این هنر-صنعت در کشمیر در اواخر دهه ی ۱۸۷۰ میلادی از رونق رفت، در ۱۰۰ سال اخیر هم خانواده هایی که شغل خانوادگی آنها شال بافی بود به دنبال درآمدی بهتر به شغل های دیگر روی آوردند (Ames, 1997).

ایران یا کشمیر؟

درباره ی مبدا مکانی شروع شال ترمه بافی بین محققان و پژوهشگران وحدت نظر نیست و عده ای بر این عقیده اند که ترمه بافی ابتدا از کشمیر آغاز و سپس به ایران آمده و برخی دیگر زادگاه آن را ایران می دانند که بعدها به کشمیر راه یافته است (یاوری، ۱۳۹۴، ص ۲۱). برخی از محققان از جمله سیروس پرهام معتقدند پایه های صنعت شال بافی در کشمیر با مهاجرت بافندگان ایرانی در قرن هشتم هجری شکل گرفت. وی به نقل از محقق هندی - انگلیسی، «جان ایروین» می افزاید که مهاجران ایرانی نه تنها نقش ها و طرح های تازه ای به شال کشمیری ارزانی داشتند، بلکه شال بافان کشمیر را با اسلوب و فنونی آشنا ساختند که در دست بافت های هند سابقه نداشت. محمداسحاق خان تأکید می کند که تأثیر طرح ها و نقش مایه های ایرانی، محدود به شال بافی نبود و صنعت ابریشم بافی کشمیر نیز زمانی رونق گرفت که سلطان زین العابدین، نامدارترین فرمانروای مسلمان کشمیر (حکم روایی از ۱۴۱۸ تا ۱۴۷۰ میلادی) طرح های تزیینی را از ایران به کشمیر آورد (پرهام، ۱۳۷۰، ص ۲۲۶). به گفته ی برخی دیگر، شبه قاره ی هند در طول تاریخ تحت تأثیر مستقیم زبان، فرهنگ و اعتقادات ایران بوده است. این اثرات به دلیل مجاورت جغرافیایی، مراودات تجاری و نظامی صورت گرفته است (Rehman and Jafri, 2006, p113). همچنین ایران به عنوان واسطه ی فروش، در رشد و سودآوری تجارت شال کشمیر نقش مهمی داشته است (Ames, 1997, p119).

فنون بافت شال ترمه در ایران

تصویر ۲۱- بز نر (بالا) و ماده (پایین) راینی استان کرمان

نوع مرغوب شال ترمه ها در ایران در کرمان بافته می شد و این مرغوبیت به دلیل استفاده از الیاف پشم بزهای سفیدی بود که فقط در کرمان بودند. پشم این بزها از نظر ظرافت و لطافت شبیه ابریشم بود. معمولاً موی این بزها را از طریق شانه زدن جدا می کردند، نه به روش چیدن. این الیاف به قدری ظریف بود که از هر بز فقط ۸۵ گرم پشم به دست می آمد و علت اصلی ارزشمند و کمیاب بودن آن همین موضوع بود (روحفر، ۱۳۹۱، ص ۱۹). پشم مطلوب و مورد استفاده در شال ترمه های کرمان از پهلوها، شکم و پشت گردن بزها و گوسفند های بومی اطراف کرمان گرفته می شد. ظریف ترین پشم که کرک نامیده می شود برای شال ترمه بافی کاربرد داشت و با توجه به جذب رنگ بالای کرک سفید، ارزش این رنگ از رنگ های دیگر مانند خاکستری، قهوه ای و مشکی بالاتر بوده است. لازم به ذکر است پشم های ضخیم تر در قالی بافی مورد استفاده قرار می گرفتند (Rehman and Jafri, 2006, p123). پس از تهیه ی کرک مراحل شستو شو، ریسندگی و رنگرزی طی شده و سپس بافت آغاز می شود.

فنون بافت شال ترمه در ایران

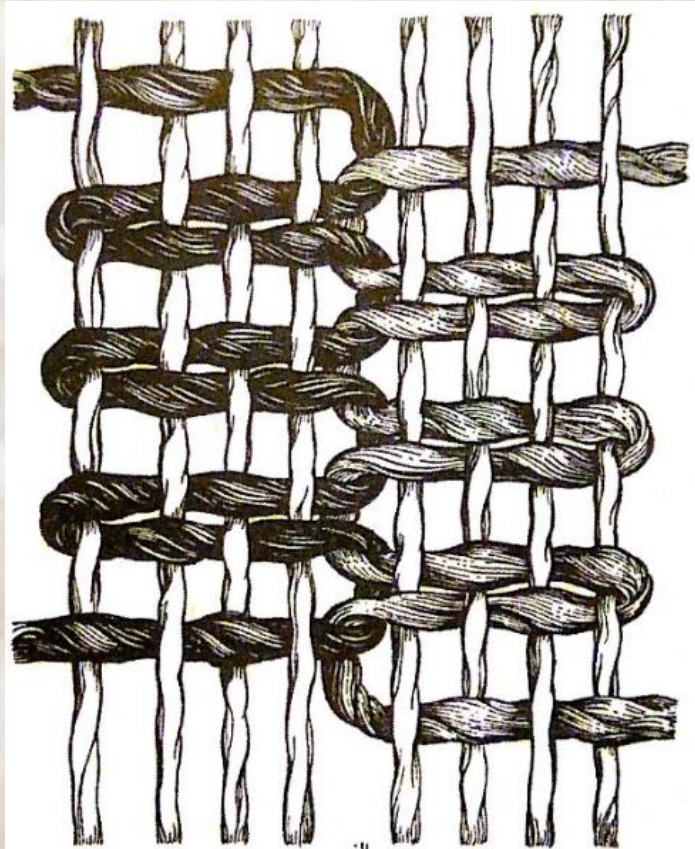
دستگاه ترمه بافی کرمان از نوع چهار وردی است و نقش اندازی به دو روش گوشواره (دستگاه بافت دستوری) یا انگشتی انجام می شود. به کمک دستگاه های ساده تنها می توان به تولید حدود ۱۰ تا ۱۲ سانتیمتر ترمه ی مرغوب دست یافت ولی با استفاده از دستگاه ژاکارد که در واقع کار گوشواره کش در دستگاه های ساده ی بافندگی را انجام می دهد، تولید کمی افزایش یافته و به حدود ۵۰ سانتیمتر در روز می رسد. (یاوری، ۱۳۹۴، ص ۲۲).

فنون بافت شال ترمه در ایران

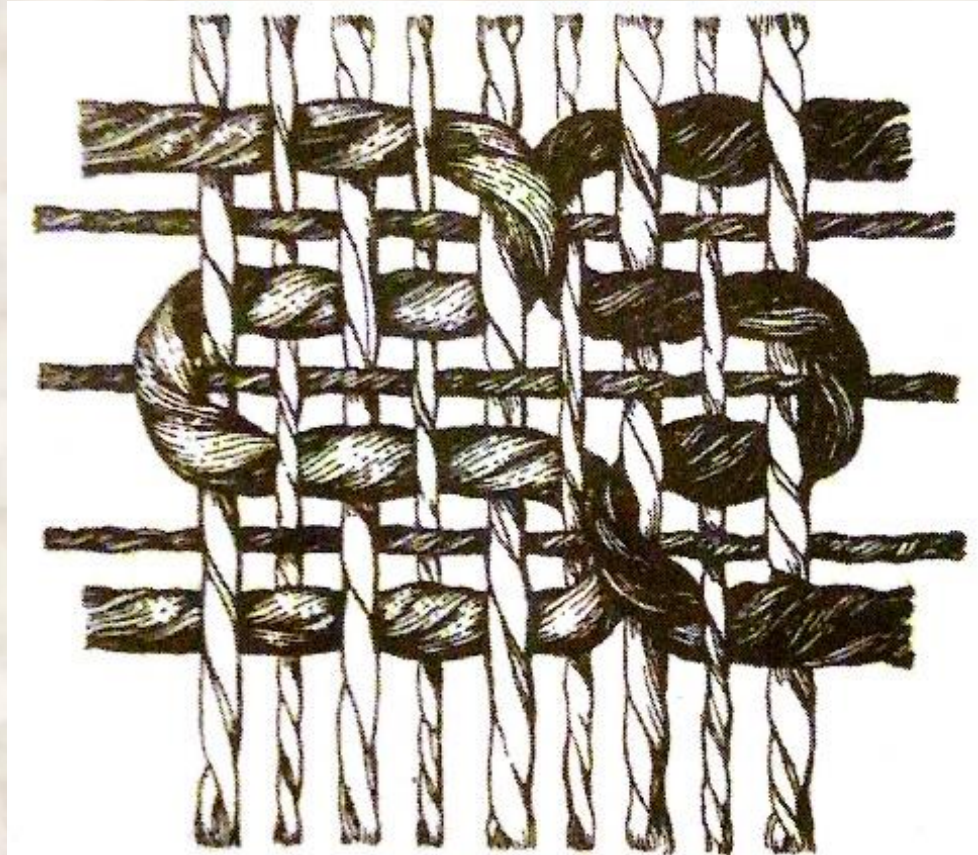

نوع بافت زمینه $T\frac{2}{2}Z$ می باشد به این معنی که بافت از نوع سرژه (twill) با عدد ۴ (مجموع صورت و مخرج) بوده و کج راه ها از بالا به پایین به سمت چپ حرکت می کنند. با پایین بردن یک ورد برای تشکیل دهنه برای نقش اندازی یک تار روی پارچه و سه تار زیر نخ نقش انداز قرار گرفته و بافت در محلی که طرح قرار دارد با الگوی $T\frac{1}{3}Z$ انجام می شود. به این معنی که بافت آن از نوع سرژه با عدد ۴ است و از هر ۴ تار یکی رو و ۳ تا زیر قرار می گیرد (زکریایی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۰). در بافت شال ترمه ها در کرمان و یزد و خراسان چون از ترمه بیشتر به عنوان پارچه ی لباس استفاده می شده، اضافه ی نخ های نقش انداز در پشت پارچه به صورت آزاد رها می شده (عناویان، ۱۳۸۶، ص ۴۷).

فنون بافت شال ترمه در ایران

بافت فرشینه به روش قلاب شده به هم
(پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷، ص ۲۵۲۱)

بافت فرشینه با پودهای متناوب متعلق به دوران سلجوقی
(پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷، ص ۲۵۲۵)

فنون بافت شال ترمه در کشمیر

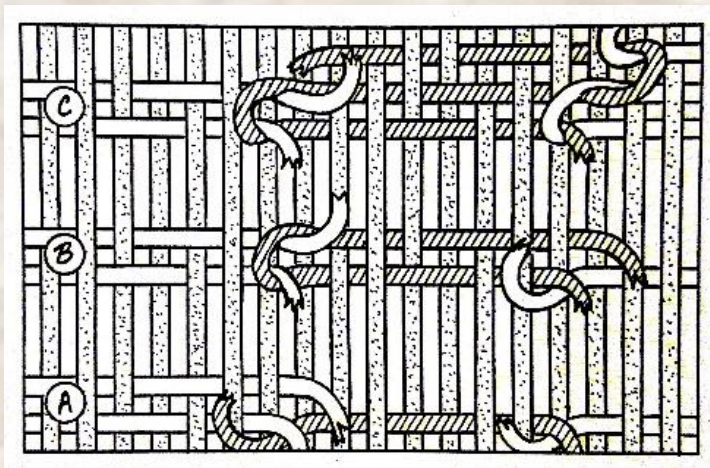

برای بافت شال های کشمیری از کرک بزهایی که در ارتفاعات بالای ۴۵۰۰ متری هیمالیا زندگی می کنند استفاده می شود. نژاد و محل زندگی بز ها از عوامل مهم در تعیین کیفیت کرک آنها هستند بعد از رنگرزی کلاف ها، نخ های پود و تار آماده می شوند. نخ استفاده شده برای پود یک لا و کمی ضخیم تر از نخ دولا و تابیده شده ی تار می باشد. وزن نخ های پود یک و نیم برابر وزن نخ های تار بوده و جهت استحکام بخشی به تارها و جلوگیری از گره خوردن آنها به یکدیگر، تارها را به نشاسته ی برنج (به عنوان آهار) آغشته می کنند. معمولاً برای کناره های شال از نخ های ابریشمی به عنوان تار استفاده می شده که از استحکام بالاتری برخوردار بوده و در رنگرزی در مقایسه با پشم پر رنگ تر به نظر می رسیدند (Ames, 1997, p68).

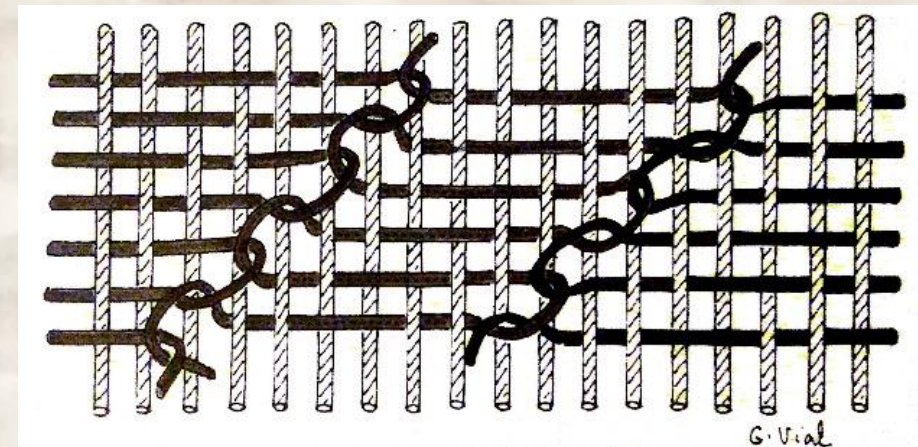
فنون بافت شال ترمه در کشمیر

دستگاه بافت شال های کشمیری از نوع چهار وردی بوده و نقش اندازی به صورت دستی و بر اساس تلیم ها (کدهای شمارش رج) انجام می شده. نوع بافت از نوع تاپستری بوده و بر خلاف بیشتر تاپستری ها که از بافت ساده ی یکی از رو و یکی از زیر استفاده شده، الگوی بافت شال های کشمیری سرژه یا کج راه است و هر پود از زیر دو تار و سپس از روی دو تار بعد عبور می کند (Harris, 1991, p116). در شال کشمیر نخ پود در پشت شال رها نشده و از یک رج به رج بعدی منتقل می شود.

به این ترتیب الگوی بافت سرژه ی شال های کشمیری طبق این منبع $T\frac{2}{2}Z$ خواهد بود.

مراحل قلاب شدن دو پود مجاور به یکدیگر

قلاب شدن دو پود مجاور به یکدیگر

فنون رنگرزی شال ترمه در ایران

در گذشته برای رنگرزی کلاف ها جهت بافت شال ترمه از رنگزاهای طبیعی گیاهی و حیوانی و دندانه های معدنی استفاده می شده که امروز رنگ های شیمیایی جای آنها را گرفته اند. پر کاربرد ترین رنگ های مورد استفاده در رنگرزی پشم جهت بافت شال ترمه ها عبارتند از:

روناس، اسپرک، قرمزدان، نیل، گندل، پوست انار، جفت، مازو، پوست گردو، سماق، بقم و گلرنگ

همان طور که گفته شد به دلیل رنگ پذیری بالا، پشم های سفید مطلوب ترین رنگ می باشند. با این حال برای افزایش رنگ پذیری از طریق زدودن چربی ها و مواد اضافی موجود روی پشم آنها را چند بار شب تا صبح روی چمن ها پهن می کردند تا با نشستن شبنم روی پشم ها و قرار گیری در معرض گاز کربنیک ساطع شده از گیاهان، کربنیک اسید روی الیاف تشکیل شده و پشم ها روشن تر و رنگ پذیر تر شوند. راه دیگر سفیدگری پشم ها نیز قرار دادن آنها در معرض گازهای گوگردی بوده است (زکریایی، ۱۳۸۸، ص ۶۲-۵۴).

فنون رنگرزی شال ترمه در کشمیر

طبق مدارک به جا مانده و سفرنامه های موجود در نیمه ی اول قرن ۱۹ برای دست یابی به رنگ های زیر از این مواد استفاده می شده:

طیف قرمز: قرمز دانه و حشره ای دیگر از خانواده ی شپشک. گیاه بقم که در محیط اسیدی رنگ قرمز تولید می کند

آبی: گیاه نیل استفاده می شده گیاه بقم که در محیط بازی سیاه: سولفات آهن به همراه پوست انار وحشی

قهوه ای روشن: پوست انار وحشی

نارنجی و زرد: گلرنگ و زعفران

قهوه ای مایل به خاکستری یا خاکستری مایل به زرد: برای این گروه رنگی از پوست گردو استفاده می شده است (Ames, 1997, p75-79).

در تصویر رو به رو بخشی از نمونه پارچه های پشمی رنگرزی شده با رنگزاهای طبیعی مشاهده می شود که به دست لیتنر (G.W Leitner) گردآوری شده است. لغاتی از جمله خاکی، لیمو زرد، طوطی، نارنجی، پوست بادامی و... مشاهده می شوند که در زبان فارسی نیز استفاده می شوند.

انواع شال ترمه

بر مبنای محل بافت: کرمان، کشمیر، یزد، مشهد (خراسان) و انگوری (شهرآنکارا در ترکیه ی امروزی) و...
بر مبنای رنگ: لاک، مشکی، سفید، آبی، زرد و سبز و زمردی و...
بر مبنای طرح: شال بندی، شال راه راه، شال محرمات، شال شاخ گوزنی، شال چارقدی
بر مبنای بافنده یا حامی: منسوب به امیرکبیر، امیری یا میری، خلیل خانی در کرمان، شال رضایی در کشمیر
بر مبنای مرغوبیت: شال سنگین و شال مثقالی
بر مبنای کاربرد: چارقد، رویه ی لحاف، پرده، سفره و جانماز و ...

شال ترمه بر مبنای طرح

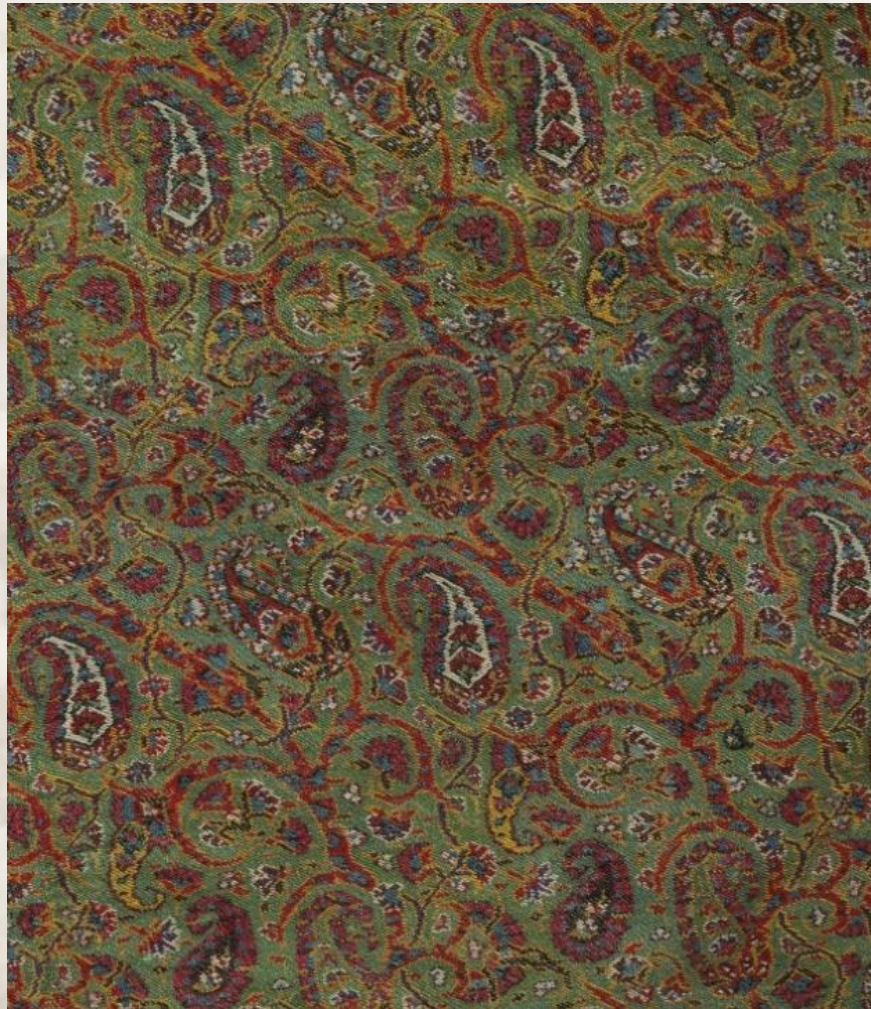

ترمه ی راه راه با نقش بندی بافته شده در کرمان
نیمه دوم قرن ۱۹، ابعاد کلی: ۱۳۳*۲۸۰ سانتی متر، از مجموعه شخصی
(Rehman and Jafri, 2006, p130)

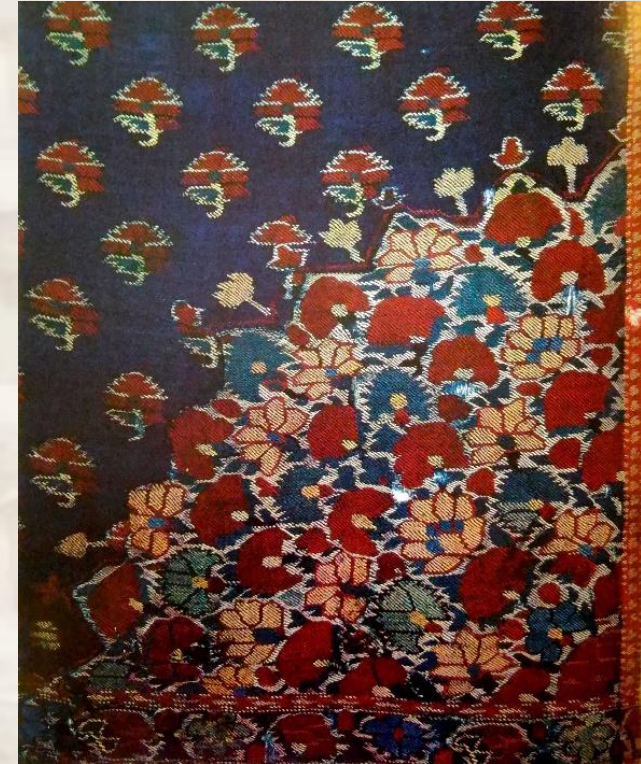

ترمه ی محرمات
بافته شده در خراسان یا کشمیر، اواخر قرن ۱۸ یا اوایل قرن ۱۹، ابعاد کلی: ۳۷*۴۷.۵ سانتی متر
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۱۰۵)

شال ترمه بر مبنای طرح

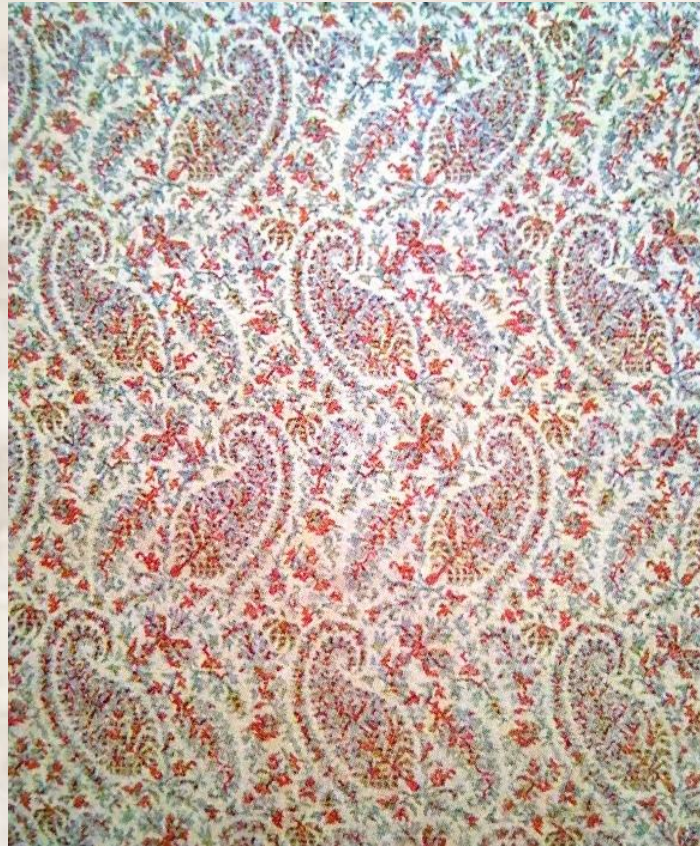

ترمه با طرح شاخ گوزنی و زمینه سبز کرمانی
بافته شده بین سال های ۱۸۶۰ تا ۱۸۹۰، در بریتانیا از این پارچه پیراهنی بلند تهیه شده
موزه ی ویکتوریا و آلبرت، شماره موزه T.211-1976

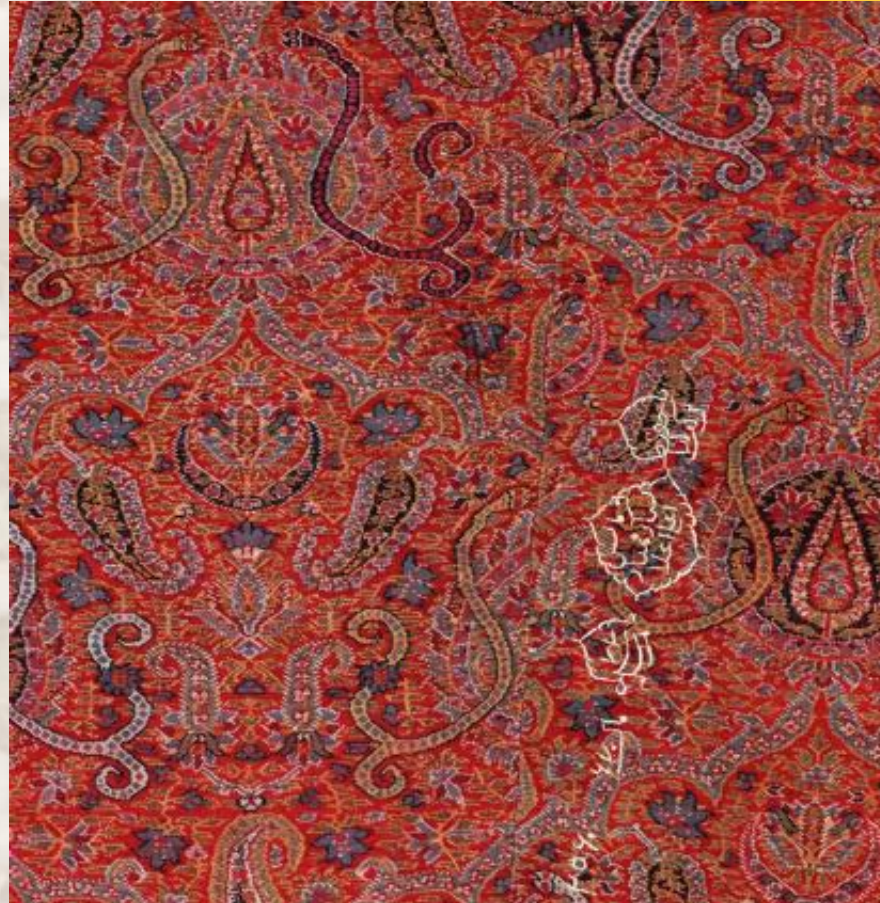
لیچک شال چارقادی کشمیری با زمینه ی سورمه ای
قرن ۱۷ یا ۱۸، ابعاد کلی: ۲۲.۵*۱۷ سانتیمتر
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۷۹)

شال ترمه بر مبنای حامی

شال زمینه کرم امیری
با بته های تاج خروسی شبیه به نقوش دوره سیک ها در کشمیر
بافته شده در کرمان، اواسط قرن ۱۹، ابعاد کلی: ۱۳۷*۲۶۰ سانتی متر
(Rehman and Jafri, 2006, p138)

شال ترمه بر مبنای مرغوبیت

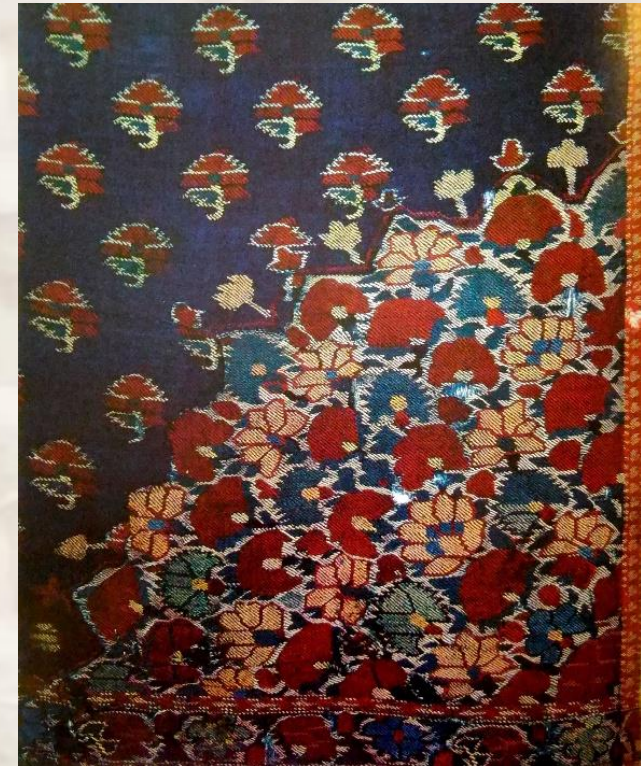

ترمه مثقالی کرمان با نقوش دو شاخ گوزن و دو مار
سه مهر با متن "یا حفیظ ذلک لنا، فرمایش بسیار اعلیٰ اعلا، ماک ۶۷۰ و ۲۵۶۰" روی آن قلاب دوزی شده است
ابعاد کلی: ۱۲۳*۱۶۱.۵، کاربرد: سوزنی حمام، رومیزی یا روی کرسی، شماره اموال ۰۰۰۰,۰۹,۰۰۰۲
(تصویر از سایت موزه ملک)

شال ترمه بر مبنای کاربرد

ربع اول قرن ۱۹ میلادی
زنی با رزی در دست، رنگ روغن روی بوم، ۹۴*۱۸۴ سانتی متر، موزه آرمیتاژ

لچک شال چارقادی کشمیری با زمینه ی سورمه ای
قرن ۱۷ یا ۱۸، ابعاد کلی: ۲۲.۵*۱۷ سانتیمتر
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۷۹)

شال ترمه بر مبنای کاربرد

اواخر قرن ۱۸ میلادی
پسری با رزی در دست، رنگ روغن روی بوم
VP-1094 ۳۱*۸۶.۵ سانتی متر، موزه آرمیتاژ، شماره موزه

کلاه از ترمه ی شاخ گوزنی رو دوزی شده با آستر قلمکار و لبه ی ترمه محرمات
248-1906 تهیه شده بین سال های ۱۸۳۰ تا ۱۸۸۰ میلادی، موزه ویکتوریا و آلبرت، شماره موزه

شال ترمه بر مبنای کاربرد

بخشی از پرتره ی فتحعلی شاه

پرتره ی فتحعلی شاه

رنگ روغن روی بوم، ۱۱۸*۲۵۳ سانتی متر، موزه آرمیتاژ، شماره موزه VP-1108

نقوش شال ترمه ها

گل و نقوش گیاهی
بته
شاخ گوزنی

گل و نقوش گیاهی

به طور کلی گل در فرهنگ ایران نماد زیبایی و لطافت است و هر آنچه را بخواهند زیبا و لطیف جلوه دهند به گل تشبیه می کنند یا با گل تزیین می کنند. در شال ترمه ها گل ها به صورت پراکنده، درون گلدان ها و چیدمان شده به شکل بوته گلی که فرم بته جقه دارد نقش بندی و بافته شده اند. گل های متنوع و بسیاری در ترمه های ایرانی نقش بسته اند که هر یک مفاهیم و نماد های مخصوص به خود را دارند. در ادامه پر استفاده ترین آنها معرفی می شوند.

گل نیلوفر، داوودی، تاج خروسی، گل انار، گل های زنبق و نرگس و گیاهانی چون سرو

انواع بته

نقش بته رایج ترین نقشمایه در شال ترمه هاست. پژوهش هایی درباره ی قدمت و منشا و مفاهیم این نقش مایه صورت گرفته است. عده ای منشأ این نماد را مرتبط با گیاه بوتیای هندی می دانند و دیدگاهی دیگر، ظهور این نماد را در ایران باستان و حتی پیش از عصر سکاها (قرن ۷ تا ۳ پیش از میلاد مسیح) دانسته و بر این باورند که بته، نقشی کهن در باور و هنر ایرانیان بوده و توسط آنها به دیگر ملل معرفی شده است (خدایی، کریمی و یار احمدی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۹).

پیشینه ی استفاده از این نقش مایه در ایران و کشمیر: طبق نظر پژوهشگران، کهن ترین موارد استفاده از نقش انتزاعی بته به برنزهای لرستان (۳۵۰۰ سال پیش) باز می گردد (خدایی، کریمی و یار احمدی، ۱۳۹۰، ص ۱۳۰). روی قمقمه ای چرمین که از گنجینه ی پازیریک متعلق به قرن پنجم قبل از میلاد که در سیبری کشف شده نیز تصویر دو بته ی کاملاً انتزاعی پشت به پشت یکدیگر به چشم می خورد (ذویار، وحدتی و مکی نژاد، ۱۳۹۴، ص ۱۰۸). پیش از قرن شانزده میلادی معادل قرن دهم هجری قمری، نشانه ای از استفاده از نقش مایه ی بته در هندوستان دیده نمی شود (پرهام، ۱۳۷۸، ص ۳۹).

انواع بته

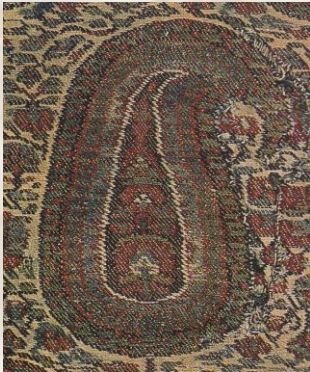
مهم ترین انواع بته های رایج در هنر ایران به ویژه شالبافی و قالیبافی کرمان به شرح زیر است:

- ◇ بته میری: به انواع بته های کوچک رایج در شالبافی کرمان بته میری می گویند.
- ◇ بته ترمه: به انواع بته های متوسط رایج در شالبافی بته ترمه می گویند.
- ◇ بته خرقه: به انواع بته های بزرگ رایج در شالبافی کرمانی بته خرقه می گویند.
- ◇ بته جقه: فرم اصلی بته به بته جقه معروف است و این نقش همان نقشی است که شبیه سرو خمیده دارد
- ◇ بته قهر و آشتی: ترکیب بته ها نقوش مختلفی شکل می گیرند. قرارگیری بته ها در کنار هم به طوری که دو بته روبه روی هم و دو بته ی بعد پشت به هم قرار گرفته باشند قهر و آشتی گفته می شود
- ◇ بته مادر و بچه: این نقش از دو بته تشکیل شده که یکی بزرگتر و دیگری کوچک تر است، به طوری که بته کوچکتر در کنار یا درون بته بزرگتر قرار گرفته است
- ◇ بته کج: به دو بته جقه گفته می شود که از پایه به هم نزدیک و از سر از یکدیگر دور می شوند.
- ◇ بته شاخ گوزنی: این نقش شبیه سایر بته هاست با این تفاوت که از سر بسته ها پیچک هایی شبیه شاخ گوزن خارج می شود و در سرتاسر پارچه به صورت مورب، بته ها را به یکدیگر متصل می کند. این نقش از شالهای ترمه به قالی ایرانی نیز راه یافته است.
- ◇ بته بر هم سوار: دو بته طوری بر هم قرار گرفته اند که به نظر می رسد پایه هر دو یکی است.
- ◇ بته های منطقه ای: رایج ترین این بته ها، کرمانی و کشمیری است که به دلیل رواج آن در این مناطق به این نام شهرت دارند اما بعد از رواج نقش بته در قالی ایران بسیاری از بته های دیگر مانند سنندجی، سرابندی، کردستانی، قمی، ساروقی و بولودری شکل گرفتند.

انواع بته

بته ی مادر و بچه
از ترمه ی زمینه سرمه ای کرمان متعلق به اوایل قرن ۱۸ میلادی
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۱۴۵)

بته جقه
از ترمه ی بته جقه ای زمینه کرم کرمانی متعلق به قرن ۱۸ میلادی
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۱۳۷)

بته ی قهر و آشتی
از ترمه ی امیری خردلی بافت کشمیر یا خراسان در قرن ۱۸ میلادی
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۹۷)

شاخ گوزنی

خالکوبی زن سکا از گنجینه پازیریک

شاخ گوزن در مراسم مذهبی اقوام مختلف ساکن آسیای مرکزی و فلات ایران طی هزاران سال قبل از دوره تاریخی نقش بسیار مهمی داشته است. در طوایف محدوده ی سبیری این اعتقاد وجود داشته که گوزن روح متوفی را به جهان دیگر منتقل می کند (بهزادی، ۱۳۷۳، ص ۱۱۹). در هنر هیتی ها و نیز بخش شرقی دشت اوراسیایی اهمیت نمادین آن بیش از سایر نقاط بوده است ولی در میان اقوام مختلف ساکن در این مناطق این علامت به طور اخص از مشخصات هنر سکایی است. سکاها دسته ای از مردمان کوچ نشین ایرانی تبار بودند که قدمتشان به قبل از هخامنشیان بر می گردد. حتی در میان بیابانگردان پراکنده و اقوام کوچک نیز غالباً شاخ گوزن مقدس را وسیله ای برای ابراز عشق ذاتی هنری خود کرده اند (بهزادی، ۱۳۸۳، ص ۱۲۲). در ترمه نقوش شاخ گوزنی به شکل شاخه هایی پیچ و تاب دار با نقوش ریز بافته شده.

شاخ گوزنی

نقوش شاخ گوزنی
قطعه پارچه ی شماره ۷۸ از کتاب ترمه های سلطنتی ایران و کشمیر
(عناویان، ۱۳۸۶، ص ۱۵۳)

جمع بندی

با توجه به مطالعات انجام شده، قدمت ترمه بافی در ایران و کشمیر پیشینه ای طولانی دارد اما با توجه به پارچه های به جا مانده نمی توان زمان شروع بافت این منسوج در این دو ناحیه ی جغرافیایی را به طور دقیق معین کرد. برخی شروع ترمه بافی را به کشمیر نسبت می دهند و برخی دیگر با در نظر گرفتن مهاجرت اقوام ایرانی به کشمیر، فن شال بافی را سوغات ایران به کشمیر می دانند. شباهت ها و تفاوت هایی بین ترمه های ایران و کشمیر دیده می شود و همین امر باعث می شود برای تشخیص محل و زمان بافت هر قطعه نیاز به مطالعاتی در ابعاد گسترده انجام شود. مطالعه ی نقش مایه ها، رنگ های استفاده شده، بررسی الیاف استفاده شده در پارچه و تکنیک بافت برای مشخص کردن مکان و زمان بافت هر قطعه ترمه ی مورد بررسی نیاز است. با این حال مطالعات اندکی روی فنون بافت ترمه های ایرانی صورت گرفته است و مطالعات تطبیقی عموماً به بررسی تفاوت های میان نقش مایه های استفاده شده در ترمه های ایران و کشمیر پرداخته اند.

- پوپ، آرتر آپم؛ اکرم، فیلیس (۱۳۸۷). *سیری در هنر ایران، از دوران پیش از تاریخ تا امروز* (نجم دریابندری و دیگران، مترجمان). تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- روح فر، زهره (۱۳۹۱). *هنر پارچه بافی دوره قاجار*. تهران: انتشارات آرمانشهر.
- زکریایی کرمانی، ایمان (۱۳۸۸). *شال های ترمه کرمان؛ گذشته، حال، آینده*. تهران: موسسه تالیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن».
- عناویان، رحیم؛ عناویان، ژرژ (۱۳۸۶). *ترمه های سلطنتی ایران و کشمیر*. تهران: فرهنگستان هنر.
- لغت نامه دهخدا، ذیل ترمه و شال.
- مارکوپولو (۱۳۶۳). *سفرنامه مارکوپولو معروف به ایل میلیونه* (منصور سجاد و آنجلا جوانی رومانو، مترجمان). تهران: گویش.
- وولف، هانس ای (۱۳۷۲). *صنایع دستی کهن ایران* (سیروس ابراهیم زاده، مترجم). تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- Ames, F., & Collectors' Club, A. (1986). *The Kashmir shawl and its Indo-French influence*. Antique Collectors' Club.
- Rehman, S., & Jafri, N. (2006). *The Kashmiri Shawl: From Jamavar to Paisley*. Antique Collectors' Club.
- پرهام، سیروس (۱۳۷۸). از سرو تا بته. *نشر دانش*، سال شانزدهم شماره ۴، ۳۹-۴۲.
- خدایی، محمد زمان؛ کریمی، صادق؛ یار احمدی، مهدی (۱۳۹۰). نگاهی به سیر تحول و نمادینگی بته و جقه. *تحقیقات فرهنگی ایران*، شماره ۱۴، ۱۳۲-۱۰۹.
- ذوباور، حامد؛ وحدتی، مهنوش؛ مکی نژاد، مهدی (۱۳۹۴). دیدگاه: معانی نمادین نقش مایه بته جقه. *کیمیای هنر*، شماره ۱۵، ۹۹-۱۱۳.
- شاه کشمیری، مختار؛ عطایی، عبدالله (۱۳۸۷). رسائل: رساله در فن شالبافی. *آینه میراث*، شماره ۴۰، ۴۱۲-۳۹۳.
- یآوری، حسین؛ بادینانی، الهه (۱۳۹۴). *مروری بر پارچه های نفیس دوره صفویه*. تهران: انتشارات بیهق کتاب.
- Harris, P. (1991). The Kashmir shawl: lessons in history and studies in technology. *Ars Textrina*, 16, 105-127.